

Latgališu woceleite

Latgali var tikai mīlēt

Stikls – Līvānu lepnums un trauslums

Vairāk nekā 150 gadus Latgale bija stikla izstrādājumu ražošanas citadele

Kārlis Bogdāns atbalsta kārtīga Līvānu stikla muzeja izveidošanu ar visām akreditācijām.

Egita Terēze Jonāne

Turpinot stāstus par Latgales materiālo un nemateriālo mantojumu, šoreiz "Latgališu woceleite" sadarbībā ar Līvānu novadpētnieku, latgaļu seno rotu meistaru Kārli Bogdānu meklēja atbildi vaicājumam, kā mūsu novada tautsaimniecības attīstību un atpazīstamību veicināja Līvānu novada stikla fabrikas.

Stikla vēsturi sāka rakstīt vācu un ukraiņu tirgotāji un muižnieki

«Līvānos vai, kā toreiz teica – Līvenhofā, un tās apkārtnē bija vairākas stikla fabrikas. Tepat Līvānu novadā ir apdzīvota vieta Stiklēri, un tur atradās vecākā stikla fabrika, uzbūvēta jau 17. gadsimta sākumā. Tagad tur redzams liels lauks, bet, kad to uzar, joprojām var atrast stikla lauskas. Esmu tur atradis daudz stikla lausku, kā arī stikla bumbiņu no tiem laikiem, kas brīnumainā kārtā ir saglabājusies visus šos gadsimtus, kā arī tā laika perioda dažādas monētas, kas precizāk ļauj datēt šīs fabrikas pastāvēšanu šajā vietā. Vēl interesants tās vietas atradums ir stikla pudeles fragments ar gadu skaitli 1781, kā arī bronzas zīmogs, uz kura ir attēlots burinieks un trīs burti ICH, kas, iespējams, varētu būt šīs fabrikas īpašnieka iniciāļi. Stikla pudeles Kalupes degvīna ražotnei, Līksnas alus brūzīm, kā arī daudziem citiem ražoja cita stikla fabrika, kas atradās Vārkavas pusē, par to vēsta daudzie savrupatradumi šīs fabrikas vietā. Vēl viena stikla fabrika darbojās Sutros, savukārt Līvānos stikla fabrika strādāja jau līdz 1887. gadam. Kā vēsta vēstures avoti, stikla rūpnieks esot irējis no barona Korfā jau esošo stikla šķūni. Pirmie stikla pūtēji Līvānos bija vācieši, šīs fabrikas īpašnieks vācu barons Jūliuss Fogess viņus ataicināja no Vāczemes, bet jau 1898. gadā pēc šo rūpnīcu rekonstrukcijas apmācīja arī vietējos jauniešus un vīriešus, kuri vēlāk kļuva par labiem stikla pūtējiem,» pastāstīja Kārlis.

Pēc Fogela Līvānos stikla rūpniecību pagājušā gadsimta sākumā attīstīja Harkivas muižnieks Vladimirs Bortkēvičs un tirgotājs Mihails Jasnijs (Fogels pārdeva viņiem Līvānu īpašumus). Abiem jau piederēja stikla un korķu rūpnīcas toreiz vēl cariskajā Krievijā. Kārlis iestarpināja pieļāvumu, ka Krievijas karā Ukrainā varētu būt cietušas stikla, šamota un sodas fabrikas, kas savulaik tika uzbūvētas un piederēja Līvenhofas stikla un korķu ražotnei. Tad nu lūk, Bortkēvičs un Jasnijs 1904. gadā Līvānos izveidoja Līvenhofas stikla un korķu ražošanas akciju sabiedrību, pārņemot no fabrikanta J. Fogesa jau uzceltās stikla fabrikas, kā arī turpināja to modernizāciju. Šeit ražoja pudeles degvīnam un alum, pudelītes aptiekām un laboratorijām, kā arī stikla kolbas petrolejas lampām un, iespējams, arī daudz ko citu.

Šie paši tirgotāji atvēra arī korķu fabriku un uzbūvēja pirmo elektrisko staciju, un sāka pārdot komplektus – pudeles ar korķiem. Korķu ražotnei ievada korķu koku mizas no Āfrikas un Āzijas, bet Līvānu stikla un korķu produk-

ciju pirka Krievijā un Eiropā. Turklāt jau 1912. gadā stikla un korķu fabrikas ar gandrīz 1100 strādniekiem bija lielākie darba devēji Līvānos, liecina arhīvu un preses materiāli. Vēl pēc kāda laika tika uzcelts izolācijas materiālu cehs, tur ražoja linoleju un korķu mizu pārpalikumus pārstrādāja izolācijas materiālos. Zinot, ka būs karš, Bortkēvičs un Jasnijs slēdza rūpnīcas Līvānos, iekārtas izveda uz toreizējo Krieviju, un kara laikā ēkas tika nopostītas.

Vēl viens bankrots un atjaunošana

Pārlapojot jau pirmās Latvijas brīvvalsts avīzes un žurnālus Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitālajā krātuvē, lasāms, ka stikla fabrikas «Vitria» īpašnieks T. Cers 1920. gadā atjaunoja karā nopostīto Līvānu stikla rūpnīcu. Lai gan šajā rūpnīcā strādāja 450 cilvēki, tomēr no 1922. gada pamatražošana pakāpeniski pārcēlās uz Rīgu, tur T. Cers uzcēla modernu rūpnīcu ar vairākām kausējamām krāsnīm un dzesējamām vannām, attīstot pudeļu, lampu, burku, trauku ražošanu lielos apjomos.

1930. gada 11. jūlijā laikraksts «Latgales Ziņas» publicēja nelielu rakstu «Vai Līvānu stikla fabriku atjaunos», jo Latgales apgabaltiesas Daugavpils II iecirkņa tiesas izpildītājs izpārdeva AS «Latvijas stikls» Līvānos nekustamo īpašumu – stikla fabriku ar visām iekārtām un zemi 3,234 ha platībā. Rakstā teikts, ka to visu esot ieguvuši vairāki rīdzinieki, taču tie nav samaksājuši naudu bankai. Tāpēc Līvānu pilsētas domes ārkārtas sēdē visi domnieki atbalstīja priekšlikumu papētīt, vai dome varētu šo stikla rūpnīcu iznomāt vai pirkt. Taču notika vairākas Līvānu stikla fabrikas mantas izpārdošanas, tāpat gan pirms, gan pēc Otrā pasaules kara līvānieši paši iesniedza kolektīvu lūgumu pašvaldībai atjaunot stikla fabriku Līvānos. Tā tika atjaunota tikai 1945. gada augustā. Padomju laikā Līvānu stikla fabrika ražoja gan stikla izstrādājumus, gan arī optiskos gaismas vadus, kuri arvien tiek ražoti Līvānos, pat divos uzņēmumos.

Norieta laiks jeb stikla trauslums

Tieši deviņdesmitie gadi un šis gadsimts fabrikai bija gan izaicinājuma, gan norieta laiks. Līvānu stikla fabrika strādāja ar jaunu kristāla cehu, turklāt direktors bieži apmeklēja Vjetnamas pilsētu Danangu, jo tur tika būvēta kopīga Latvijas un Vjetnamas ekskluzīvo trauku ražotne «Dali stikls». Toreiz, apzinoties fabrikas kaitējumu cilvēkiem un dabai, līvānieši pieteica bada streikus, notika arī bērnu un pieaugušo pikets ar plakātiem «Gribu tīru Latviju» u.c. Preses digitālajā krātuvē neatradu atreferējumu, vai tika rasts risinājums.

Vairākos preses izdevumos lasāms, ka uzņēmuma nākotne bija atkarīga no izejvielām un iekārtām, – esošās esot novecojušas, bet jaunajām neesot naudas, turklāt «fabrika ar izejvielu kaitīgiem izdalījumiem Līvānu pilsētā stipri piesārņo gaisu». Jau 1991. gadā Līvānu stikla fabrika tika apstādināta, jo nespēja konkurēt energokrīzes apstākļos, un Ministru kabinets pieņēma lēmumu par Līvānu stikla fabrikas reorganizāciju un optisko šķiedru valsts uzņēmuma «Anda» izveidošanu uz šīs fabrikas optisko šķiedru ceha bāzes.

Līvānieši meklēja glābiņsalmiņu, vispirms noslēdzot sadarbības līgumu ar vācu firmu «Euro Cristall» (1993. gads), pēc tam ar uzņēmumu «Euro Cristall» izveidojot AS «Līvānu stikls» (1994. gads). Taču pēc dažiem gadiem uzņēmuma vadība sāka atlaist darbiniekus, strādnieki atkal streikoja, un 2001. gadā tika pasludināta AS «Līvānu stikls» maksātnespēja. Toreiz šo uzņēmumu par 180 000 latu iegādājās vācu uzņēmums «Herner Glass», un Līvānu stikla fabrika strādāja jau kā «Lettglas». Arī šis uzņēmums pastāvēja neilgi – līdz 2008. gadam, kad kreditori izsludināja «Lettglas» maksātnespēju.

Tomēr izdevās nosargāt Līvānu stikla fabrikas muzeja kolekciju, jo tā bija nodota Līvānu novada domei. Vislielākais nopelns, ka šī kolekcija tika saglabāta, ir toreizējai Līvānu stikla fabrikas muzeja vadītājai Natālijai Stivriškei. Viņa godalgota ar Triju Zvaigžņu ordeņa Sudraba goda zīmi par šī muzeja kolekcijas saglabāšanu. Šobrīd šī kolekcija atrodas Līvānu stikla un amatniecības centrā.

Strādnieki pie Līvānu stikla fabrikas (20. gadsimta sākums)

Līvānu stila ekspozīcijas vāzes

Rosina veidot Līvānu stikla muzeju

Interesanti, ka arī Kārlis 17 gadus strādājis Līvānu stikla fabrikā, kur arī izmēģināja pūtēja darbu, bet pārsvarā darbs bija saistīts ar šķirnes trauku ražotnes iekārtu remontu un apkalpošanu. «Līvānu stikla fabrikā strādāja vecāki, viņu bērni un pat mazbērni, bija pat veselas stikla pūtēju dinastijas. Taču tā bija padomju laika ražotne ar novecojušām iekārtām. Pieļauju, ka tieši šo iekārtu dēļ, kuru darbināšana maksāja lielu naudu un lielus energoresursus, Līvānu stikla fabrika nevarēja konkurēt Eiropā un pasaulē. Tad uzradās svešzemju investori, kuri negribēja modernizēt uzņēmumu. Diemžēl Līvānu stikls nespēja pastāvēt,» teica Kārlis.

Piekrītu viņa vērojuma, ka šodien stikla izstrādājumi, tapuši Līvānu stikla un amatniecības centrā, ir no iepirktiem materiāliem, nevis no kvarca smiltīm un citām izejvielām, kuras joprojām atrodas tepat Latgalē. «Vāze vai kāds cits stikla priekšmets, kas top Līvānos šodien, varētu būt Eiropas stikls, bet ne Līvānu stikls. Kāpēc tirgotājs Jūliuss Fogess no Dinaburgas (Daugavpils – tā skan smukāk ar latviskāk) pirms 1887. gada uzcēla savu pirmo glāžu šķūni? Jo zināja par kvarca smilšu atradni turpat Līvānu pievārtē. Lai Līvānu stikls būtu Līvānu stikls, jāražo stikla vāzes, dekori, preces mājai no vietējām izejvielām, bet Līvānu stikla vēstures ekspozīcijai jāklūst par akreditētu muzeju. Ja Līvānos būs stikla muzejs (tagad tā ir Līvānu stikla muzeja ekspozīcija), tas būs vienīgais stikla muzejs šajā Baltijas reģionā, un tas noteikti popularizēs Līvānos Latvijā un pāri robežām,» teica Kārlis Bogdāns, pārlapodams paša sakrāto Līvānu un apkārtnes seno bilžu kolekciju. ▣

Kārļa Bogdāna privātās kolekcijas, Līvānu stikla un amatniecības centra un Egitas Terēzes Jonānes foto

Sis projekts tiek realizēts ar Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma" finansiālu atbalstu